

עולם ההלכה

מכון סמיכה
נגיש בכל אחד
נוכח החכה

ט"ז אייר תשפ"ו

שבת קודש פ' אמור

גיליון ס"ט

עולם התשובה

לקט שאלות ותשובות

עולם המורה

הרב מנחם מענדל צירקינד, משיקאנא

Kohanim at Kivrei Tzaddikim

Rabbi M.M Prescott Rosh Yeshiva Machon Smicha

In last week's article, the shittah that tzaddikim do not impart tum'as meis was mentioned and that on this basis many Kohanim are accustomed to visiting kivrei tzaddikim without concern for the issur of "l'nefesh lo yitama b'amav." My question, however, is from the episode in Parashas Beha'aloscha: "vayehi anashim asher hayu l'me'im l'nefesh adam." Chazal^[1] explain that these were either the nos'ei arono of Yosef, or Misha'el and Eltzafan, who attended to Nadav and Avihu. They became tamei and therefore asked whether they could participate in the Korban Pesach. Why was there tum'ah at all—after all, Yosef HaTzaddik, and certainly Nadav and Avihu, were among the greatest in our history?

The question is well taken. In fact, the Maharil^[2] cites this as evidence against the shittah that "kivrei tzaddikim einam m'tam'im." On the other hand, there are also strong indications in Chazal pointing the other way, as we will see. It is therefore worthwhile to lay out the primary sources on each side, and then see how the poskim and meforshim address them.

One proof that a Kohen may visit a kever of a tzaddik comes from the Gemara's^[3] account of Shmuel, who went to the beis hakevaros where his father was buried: Funds belonging to orphans had once been entrusted to Shmuel's father. When he died, Shmuel did not know where the money was, and people derided him as "the son of one who consumes orphans' money." Shmuel went to the cemetery and called out, "I want Abba bar Abba, the father of Shmuel." In the end, Shmuel was able to communicate with his father and learned the location of the funds, which he then returned.

Shmuel was a Kohen,^[4] yet the Gemara records no hesitation on his part in entering the *beis hakevaros*. This support the view that the *kever* of a *tzaddik* does not transmit *tum'as meis*.

On the other hand, the Gemara^[5] relates that Reish Lakish took on the task of being "*metzayen me'aros d'rabbanan*," marking the locations of *kivrei tzadikim* to ensure that the *tzadik's kever* would not be a *nichshol* to passersby who may otherwise become *tamei* unknowingly.^[6] This seems to indicate that *kivrei tzaddikim* do in fact convey *tum'ah*.

Likewise, the Gemara^[7] describes Rav Bna'ah as engaging in similar work, and records that he identified the burial areas of Adam HaRishon and Avraham Avinu in Me'aras HaMachpeilah. Here too, the simple reading suggests that even the graves of the Avos impart *tum'as meis*. We thus have sources pointing in both directions.

Continues on page 3

סייעתא דשמיא שלא יכשל ח"ו

בשיחת שבת פרשת בלק תש"נ^[1] הביא רבינו אודות סייעתא דשמיא המיוחדת לרב מורה הוראה, ז"ל "ובפרט שכדי לפסוק דינים בפועל כדבעי פס"ד המכוון לאמיתתה של תורה, יש צורך בסייעתא דשמיא, וכך זה ניתן לרב מורה הוראה שפוסק דינים בנוגע למעשה בפועל.

כמה דברים אודות רב מורה הוראה בתורת רבותינו אדמו"ר חב"ד זי"ע

Part 13

Siyata D'Shmaya

On the Necessity of Divine Assistance in Psak Halachah

וכידוע הסיפור אודות גדול בישראל [אינני רוצה להזכיר שמו כיון שלא שמעתי סיפור זה מכ"ק מו"ח אדמו"ר ואינני בטוח שהסיפור הנדפס הוא בדיוק בכל הפרטים] שלצורך המינוי לרבנות בעיר גדולה בחנוהו הלומדים כב"כ שאלות, ועל כולן השיב התשובה הנכונה, מלבד שאלה אחת שהשיב שלא כדעת רוב הפוסקים. וכשהעירו לו על כך התבונן עוד הפעם ואמר שבכל זאת מתקבל בשכלו כפי שפסק. והוסיף, שכיון שבמשך כל שנות חייו לא נכשל בפס"ד שלא ע"פ הלכה, בטוח הוא ששאלה זו (שהשיב עלי' שלא כדעת רוב הפוסקים) לא היתה בענין הנוגע למעשה בפועל, ולכן, לא הי' צורך בסייעתא דשמיא ששייב התשובה הנכונה. - ע"י מאורע זה נודעה ונתפרסמה גדלותו, שבמשך כל ימי חייו היתה לו סייעתא דשמיא שהפסקי דינים שלו יהיו מכוונים לאמיתתה של תורה.

סיפור זה מלמדנו מוסר השכל - לא בענין של הרמת רוח ח"ו, אלא אדרבה - בגודל הזהירות הדרושה בכל הקשור לפסקי דינים בנוגע למעשה בפועל."

וכן בשיחת שבת פרשת נשא תשמ"ו^[2] "כדי לפסוק הלכה בתורה - לא מספיקה ההבנה והשגה בתורה, אלא יש צורך ב"סייעתא דשמיא" שיוכל לכוין לאמיתתה של הלכה, בהתאם לרצון העליון ב"ה.

ומובן, ש"סייעתא דשמיא" כזו ניתנת ל"רב", דמכיון שתפקידו להורות את המעשה אשר יעשו - עוזרים לו מלמעלה שיכוין אל האמת: משא"כ בעה"ב - אף שיש לו סמיכה לרבנות, הרי מכיון שאין ענינו לפסוק הלכות, אין לו סייעתא דשמיא לכוין אל האמת,^[3] ואילו על שכלו הוא - אין לסמוך...

ומספרים על גדול בישראל שבהחברו לרב בעיר ואם בישראל, הביאו לפניו ריבוי שאלות, כדי לראות, כאמור, כיצד יפסק הלכה, ועל כל השאלות השיב תשובה נכונה, מלבד על שאלה אחת.

כשבאו אליו ושאלוהו: היתכן? השיב, שבודאי לא היתה זו שאלה בנוגע למעשה בפועל, שכן, בענין הנוגע למעשה בפועל בודאי היו עוזרים לו מן השמים שלא יכשל, ח"ו, בדבר הלכה, משא"כ כשאין הדבר נוגע לפועל, כי אם, ענין הקשור עם כבודו של הרב (אם ידע פסק ההלכה) אין הקב"ה מחוייב, סיים הרב, לדאוג שלא יפגע כבודו של רב פלוני!

ואכן, ביררו ומצאו ששאלה זו לא היתה נוגעת למעשה בפועל, כי אם, שאלה שהציגו "מחרחרר ריב" שדעתם לא היתה נוחה מבחירתו של הרב, ויצאו ב"מחלוקת שאינה לשם שמים" (שהרי לא הי' מקום לשאלה ופקפק במעלתו של הרב בלימוד התורה, בירת שמים כו'), ע"כ.

עוד יש להביא סיפור המובא ע"ד זה מהצ"צ:^[4] "היודים היו רגילים לומר "לרב יש סייעתא דשמיא" מקובל אצל חסידים שכן אמר כ"ק אדמו"ר הצמח צדק והוסיף "מן השמים מוליכים את הרב אל האמת."

מסופר שפעם הלך בעל-בית אחד עם תרנגול בידו אל הרב דליובאוויטש היה לכל שיש "שאלה" על התרנגול. בדרכו לבית הרב עבר דרך בית המדרש בו ישבו הגאונים ר' נחמיה דובראוונער ובנו של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק. הנ"ל חקרוהו על דבר ה"שאלה" ולאחר שהלך אמרו לעצמם שלדעתם התרנגול "טריפה". אמנם נדהמו לשמוע שהרב הכשיר את אותו תרנגול. בנו של הצמח צדק נכנס לאביו האדמו"ר בטענה שהרב דליובאוויטש מכשיר טריפות. כ"ק אדמו"ר הצמח צדק הוציא ספר והוכיח שהצדק עם הרב. נדהמו הגאונים אך יתכן שהם שהיו לאין ערוך גדולים מהרב לא כיוונו לאמיתות ההלכה. אמר להם כ"ק אדמו"ר הצמח צדק "אצל רב יש סייעתא דשמיא מן השמים מוליכים אותו אל האמת."

ועוד סיפור מהצ"צ הובא בספר אלה תולדות פרץ^[5] ש"פעם אחת קיבל הצמח צדק תשובה הלכתית שכתב אחד הרבנים בדורו, ונתנה לבנו רבי ישראל נח (המהרי"ג) לעיין בה ולהשיב עליה כדת.

לאחר העיון, הסיק המהרי"ג שלא כפסק שנכתב בתשובה, אך כשנכנס לאביו הוכיח לו הצמח צדק מתלמוד ירושלמי שהצדק עם הרב הכותב.

תמה המהרי"ג ואמר לאביו: "הן אמת שהדיון כך, אבל בודאי שרב זה לא ידע מדברי הירושלמי, וכיצד

מבוך סמיכה – עולם ההלכה נגיש לכל אחד

פסק כך? ה"שיב לו אביו: "למרא דאתרא יש סייעתא דשמיא!"".

ועוד שם^[6] סיפור עם כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע ואברך שלא רצה לקבל משרת רבנות, שי"סיפר לו הרבי, שהברית מילה שלו הייתה שלא בזמנה, כידוע, וכאשר התאפשר לערוך את הברית רצה זקנו הצמח צדק לקיימה ביום חמישי, אף שדעת הש"ך לאסור. הוא זימן את המרא דאתרא בליובאוויטש והוכיח לו בפלפול תורני שמתור לערוך את הברית, אך הרב השיב לו בדברים אלו: "אני אינני יודע מכלום; הנני רק יודע שהש"ך אוסר..."

ואכן, הצמח צדק לא ערך הברית, ואחר כך אמר שהצדק היה עם הרב ולרב יש סייעתא דשמיא!"".

ובלקוטי סיפורים^[7] הביא ש"כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע אמר לאברך אחד שלמד בישיבת תומכי תמימים, שיקבל עליו תפקיד של רב ומורה הוראה באיזו עיר. השיב לו האברך שקשה לו לקבל עליו דבר כזה, וכי הוא מתיירא מהאחריות הגדולה שבזה.

אמר לו הרבי: מי שהוא מורה הוראה לעדה בישראל, נותנים לו כח מלמעלה על זה שלא יכשל חס ושלום.^[8]

כמה דברים אודות רב מורה הוראה בתורת רבותינו אדמורי חב"ד ז"ע

Part 14

B'Asra D'Rav Nahagu K'Rav

The Authority of the Local Rav and the Limits of Independent Psak

באתרא דרב צריכים לנהוג כרב

בספר דרכי שלום בכללי הש"ס אות א'^[9] הביא הכלל שבאתרי דמר צריך לנהוג כמותו, וראה שם לכמה דוגמאות מש"ס לכלל זו. ויש להביא מש"ש בכזה הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל (סי' רא), ח"ל "זאת ועוד להיות פ"ז לדעת הרמב"ם שהוא רביה ומארי' דאתרא בכל זה המלכות ובכל מלכות הערב ומפיו אנו חיים הגם לכבוש את המלכה כו"ו.

וברור שקהילות של רבותינו נשיאנו הם בגדר של אתרא שלהם וצריך המורה הוראה להיזהר מאד לפסוק דוקא כפסקם, ודבר זה מבואר בכמה וכמה מקומות בדברי כ"ק אדמו"ר, ולדוגמא נביא כמה מהם. בראשונה יש להעתיק בזה מכתב הנכתב באג"ק חט"ו לאחד שמתפקט פ"ז כי לנהוג כדעת ש"ד אדה"ב בבתה תפלין וי"כ אדמו"ר מתפלל על הספק,^[10] ח"ל הק' "במענה על מכתבו מער"ח מנ"א והקודמו, בו שואל שעומד הוא להזמין פרשיות לתפלין לבני משפחתו שהם ממוצא חסידי חב"ד ומסתפק באיזה אופן יכתבו.

ולפלא הספק בזה, כי הרי כלל ופס"ד הוא, דבאתרי' (השייכים) דרב נהוג כרב, והקושיא ששואל כי לדעתו, הנהגה הנרצה בעיני הקב"ה היא שנוהגים בה רוב כלל ישראל. לפלא על קושיא זו, שהרי פשוט שגם רבנו הזקן רצה לתקן תפלין באופן שיהי' רצוי בעיני הקב"ה, ופשוט שבזמן רבנו הזקן היו הנוהגים באופנים שהורה פחות מאשר עתה שנתפשטה תורת החסידות בכו"כ חוגים ובכל זה צויה לתקן דוקא באופן שהורה, והלואי כבה הי' עוזב דרכו לחפש קושיות וסתירות ויתחיל ללכת בדרך הישרה בהקדמת נעשה לנשמע, הוא הדרך שהורו רבותינו נשיאינו הק' שהוא גם

דרך כללי לכלל ישראל, ע"ד המבואר מהרב המגיד [שהוא רבו גם של בעל ההפלאה, רבו של הר"ן אדלער רבו של החתם סופר], במעלת שער הי"ג הכולל כל הי"ב שערים עיין בהקדמת שער הכולל להסידור".

ועוד באג"ק ח"ז^[11] שצריכה המקוה להעשות בהתאם להוראת כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע כיון שהוא הפוסק שלנו. וכידוע ג"כ בדיון, אשר באתרא דרב צריך להתנהג דוקא כרב, אף כי באתרא דשמואל כו'. ואין בזה ענין דלא תתגודדו מכמה טעמים וכו"ו. ובחלק י"ב^[12] "ובודאי יודע לו פסק דין כ"ק אדמו"ר הצמח צדק בזה (שו"ת אבן העזר סימונ פ"ט) המקיל ומתיר בזה. וכבר אמרתי בזה להמחמירים מאנשי אונגארן - שנוסף על הנ"ל, אשר באתרא דרב הלכה כבר ואנו בכל מקום באתר נדשיאינו הק' אנו". ובחלק י"ה^[13] "וכמדובר בהתועדות בפרוש, אדמו"ר הצי"צ (אשר פוסק הוא בעינינו שלנו ובאתרא דרב נהוג כרב)". ובחלק י"ט^[14] "ובכ"א אנו אין לנו אלא פס"ד כ"ק אדמו"ר הצי"צ, שהרי בכל מקום נמצאים אנו באתרא דרב", ובעוד כמה מקומות.

וראה מכתב מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע^[15] בענין גידול הזקן שידוע שפסק כ"ק אדמו"ר הצי"צ בשו"ת יו"ד סי' צג שיש בו איסור לא תלבש מלבד איסור "ולא תשחית את פאת זקנך", וכתב בתוד"ד "לא גרע שאר הגאון הצי"צ (שהוא מרא דאתרא בכל מדינתנו, ופוסק אחרו לל המדינות)".

ועוד יש להביא שאם פסק נגד דברי רבינו הרי זה בכלל 'טועה בדבר משנה' יחשב. וכמו שכתב כ"ק אדמו"ר במכתב,^[16] ח"ל הק' "אבל מה נשתוממתי בקראי בספר, וראיתי אשר אף שמביא אחרונים ואחרוני אחרונים הנה נזרז מלהביא אפילו להזכיר את רבנו הזקן או את הצמח צדק ופסקי דיניהם.

ועיין ברמ"א או"ח ונתיבות חו"מ סכ"ח לענין תוקף חיבורים שנתפשטו בישראל וטעות בנ"כ השו"ע דהוי כטועה בדבר משנה (ונרמז בהל' ת"ת לרבנו הזקן רפ"כ^[17]).

ובלקוטי סיפורים^[18] הובא ש"כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע אמר להרה"ג דוד מו"ץ דליובאוויטש "אז א חסדישער רב פארזענט א צמח צדק, הייסט ער א טועה בדבר משנה".^[19]

ועוד יש לנו דברי כ"ק אדמו"ר^[20] בכללות בזה ש"מצד גודל ערך ההתקשרות נחיצותה וחביבותה (ובפרט אם גם מקום גשמי מפסיק), הרי עלינו כולנו להתאזר ולהתאמץ ביותר לאחוז בהוראות רבותינו נשיאי חב"ד מנהגיהם] ותנועותיהם השייכים לנו (פרט לאלו שאינם אלא של הנשיא עצמו)".

גם יש להביא הנוגע לזה משו"ת דברי נחמי^[21] שכתב אודות כ"ק אדה"ז, ח"ל "אחרי אשר כבר נודע כמה רב גוברי' ז"ל אשר ראוי לומר עליו רב תנא הוא ופליג, וגם אצל דובר שמנדג לגמ' ופוסקי' שאנו נמשכים אחריהם בכ"מ (כמו הטוש"ע) מה שבנ"ד ז"א ואם היות שודאי כך יפה לנו להשתדל לחקור למצוא טעמו ונימוקו ז"ל. אבל גם אם קצר קצרה יד שכלינו לירד לסוף דעתו הקדושה הרחבה מיני ים לא מפני זה נשלח יד להגי' בדבריו כרצוננו. רק נודה ועל י"ב מחשבותיו מחשבותינו וכו"ו.

ושם נד"ע בהאה כתב, ח"ל "אמנם מעתה ודאי ראוי לחקור ולמשכנ'ו נפשין אדרב למצוא לו טעם (אם נוכל) מדוע נטה בזה מד' הגדולים (ונ"מ למעשה ג"כ כי אם לא נעמוד על טעמו ונימוקו יש רשות למורה לדון למעשה כהגדולים הנ"ל כי המה הרבים (עכ"פ) ובפרט שכן הסכימו הפר"ת וש"א ז"ל, ורק לנו המכונים בשם תלמידיו אפשר אין לנו לזוז מדבריו אפי' בכה"ג

ע"ד אותן המקומות שפוסקי' תמיד כהרמב"ם^[22] כו)".

וראה גם בהקדמת בני הגאון המחבר ז"ל לשו"ע רבינו 'וה' נתן לו חכמה כאחד מגדולי הראשונים כמובן מכל מי שיש לו עינים לראותו ולב להבין אפס קצוה טיפה מן הים מים חכמתו בעומק פלפולו ובקיאיתו בקו"א שלו שביוד"ד.

ועוד מ"ש הררא"ח נאה בהקדמתו לספר פסקי הסידור, וח"ל "והנה כתבנו ברוב הפעמים, טעם ומקור לפסק אדמו"ר בסידור, הגם שבאמת אין אנו צריכים לזה, כי דברי אדמו"ר ז"ל ודעת עצמו הוא מקור נאמן ויתד בל תמוט, ודבריו כדברי א' הראשונים ז"ל. ובס' דרכי החיים בהקדמתו כ', ח"ל 'הכלל להבין ד' הש"ע מהרב בעל תניא צריכין שיהי' בקי בש"ס ופוסקים ואז יבין דרכו אפס קצוה תראה וכלו לא תראה. וכאשר שמעתי מפי מגידי אמת שראה תכנית יד קודש של הרב הגאון האלקי מבארדיטשוב שכתבו ח"ל מעיד אני עלי שמים וארץ שאלו היו הרב הגאון אלקי ר' ש"ז מלאדי בימי הרי"ף והרמב"ם היו כאחד מהם, לזאת קשה להבין דבריו אם לא בענין רב כי מאוד עמקי מחשבותיו ודרכו נסתרה ולשונו הזהב הוא ממש כלשון הרי"ף והרמב"ם ז"ל, עכ"ל. וגם מי יכול לומר שבאמת כיון לדעתו הגדולה והנוראה".^[23]

זהירות הצי"צ מלחלוק על כ"ק אדה"ז

בהמשך להנ"ל יש להביא מ"ש כ"ק אדמו"ר שיחות ש"פ תזריע תשמי"א סצ"ג (עכ"פ ע"פ הנחה), ח"ל הק' "וואס בכלל געפינט מען ניט בשום מקום אז דער צ"צ זאל חולק זיין אויף דעם אלטן רבי'ן, ביז אז דער צ"צ זאגט אויף זיך אז ער איז אזוי ווי 'חולין' לגבי דעם אלטן רבי'ן וואס ער איז "קדה"ק", דא איז דער איינציקער ארט (עכ"פ שראיתו) וואס דער צ"צ איז חולק אויפן אלטן רבי'ן און שרייבט אז ער"פ וואס דער אלטער שרייבט אז "אין מברכין שהחינו אלא בלילה ולא ביום" זאל מען מאכן שהחינו אויך במקרא מגילה ביום".

ועוד מה שכתב כ"ק אדמו"ר בפרוש במכתב,^[24] ח"ל "מ"ש אודות זמן ק"ש שאדמו"ר הזקן בסידורו פוסק לחשוב השעות מהנץ החמה והצ"צ חולק על זה. - והנה (אף שלא שמעתי בזה בפרוש, אבל) כיון שהצי"צ רק מסתפק ומקשה^[25] בדברי אדמו"ר הזקן (בדאי כוונתו להנמצא בחידושויו על משניות ברכות פ"א משנה ב'), הרי לא מפני זה משנה ההלכה ופס"ד מפורש ובמקום שחלק הצי"צ הנה כתוב בזה בלשון יותר ברור, עיין פסקי דינים לקוטים בסופם בהנוגע לברכת שהחינו פורים בבקר, וכן בהערות שנדפסו בסוף פסקי דינים הוצאת קה"ת".

וראה בליקוטי ענינים כללים ופתגמים מהצי"צ^[26] לכמה דוגמאות ולשונות לזה שלא רצה הצי"צ לחלוק על כ"ק אדה"ז.

ולהעיר משו"ת צננת פענח החדשות ח"א סי' לט "הכלל כמעט כל מקום שפסק הגאון האמיתי מלאדי ז"ל אמת" [ובשיחת שבת פרשת נשא תשמ"ה^[27] "מספרים על הגאון הרגבי'בי ששאלו אותו פעם אודות מספר הקושיות על מימרא דר", והשיב, שמספרם ז'. וכאשר טען השואל שרבינו הזקן כותב ז' וחי' התבונן משך זמן, ואמר, שאכן ישנו עוד א', אבל הדבר תלוי בפלוגתא או חילופי גירסאות כו'. ובאותו מעמד הביע את גדולי התפעלותו והפליג ביותר שבבשו של רבינו הזקן - נוסף לכך שגם לפנ"ז אי' מגינץ ביותר את גאונותו של רבינו הזקן - איך שהבהיר לענין זה בהוספת תיבה אחת"ו].

^[1] אלשקר סי' ט"ז שכתב "בדמקום שקבלו עליהם רב אחד שאין לזוז מדבריו, ואפילו במקום שיש חולקים", והביא משו"ת הרשב"א הנ"ל. וראה בספר סוגה בשושנים (מרגליות) ליקוטים אות ז.

^[2] ע"פ בספר הרגבי'בי עמ' 482 שאמר על כ"ק אדה"ז שהוא "כאחר מהראשונים", ובספר מגדל גז (מונדישין) עמ' צג (ע"ע בספר לקוטי סיפורים פרלוב עמ' עו-עג) "הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב כתב על אדמו"ר הזקן "מעיד אני עלי שמים וארץ שאלו הי' הרב הגאון האלקי ר' ש"ז מלאדי בימי הרי"ף והרמב"ם הי' כאחד מהם". והגאון הרגאטשובי הכי בשו"ע אדמו"ר ח"ל עמ' דורך בדרך זו. ופעם אחרת התבטא שהיא "שכל" וסיים שאף הוא עצמו דורך בדרך זו.

^[3] הגאון שמה"א חתימת הש"ס היו אלפי גאונים ויראים, בהם רק שניים הם שירדו לסוף דעתם של חכמי הש"ס, והם הרמב"ם ואדמו"ר הזקן. פעמים רבות הפליג בהפלטת הקונטרס אחרון' שבשו"ע אדמו"ר, והראה באצבעו איזה גידים היו צריכים להיות לרבנו כמווח על מנת שיוכל לומר סברות מעין אלו שבקו"א, או כפי שהתבטא בהדגמות אחרת שלשם כך גידיו צריכים היו להיות כעבותות (נעוונות ווי שטריק), ע"ש ובהערות.

^[4] [24] אג"ק ח"י עמ' רצד - מכתב גירג.

^[5] [25] להעיר משו"ח כללי הפוסקים סי' טז ס"ק טז.

^[6] [26] הג"ל הערה 4, עמ' לד. ולהעיר מלשון הב"י בשו"ת בית יוסף דיני יבום וחליצה סי' ד ד"ה ואין להתבהל.

^[7] [27] תו"מ התועדויות תשמ"ה ח"ד עמ' 2282.

^[1] בהמשך להנ"ל הערה 10.

^[2] תו"ת התועדויות תשמ"ה ח"ג עמ' 582-581. ראה ספר תפארת יהודה קלמן ח"א עמ' 105-103, והמובא שם מאג"ק ח"י עמ' פה.

^[3] ע"י בנתיבים בשדה השליחות ח"ג עמ' 72 הע' 16 שב"ק אדמו"ר סיפור מעשה זו להרב נחמן סודאק ע"ה ביחידות כנימוק לזה שמפנה אותו - ביחס לנושא ששאל אודותיו - שיבש פסק דין מרב מורה הוראה בפועל. וש"ר שבספר שליחות כהלכתא עמ' 78 הביא הדו"ד בין כ"ק אדמו"ר והרב סודאק, ע"ש.

^[4] נעקת מספר רב בישראל עמ' 136, מקורו מ"קובץ בצרור החיים ח"ו ע רג [הובא שם בשם הרב זמלו לייב אסטולין]. ראה בשמועות וסיפורים ח"ב ע' 45, לקוטי רשימות מעשיות אות קצג, פניני הכתר ח"ג ע' 301 בנוסח שונה".

^[5] ע"ש מה שהובא שם ע"פ כמה שיחות ש"רב יש בכחו לפסוק בהלכה משום שיש לו סייעתא דשמיא שלא יכשיל את שומעי לקחו".

^[6] עמ' 647.

^[7] עמ' 673-74, ע"ע בהערה שם.

^[8] [7] להרב פערלוב - ע' רצ.

^[9] [8] אולי סיפור זו הי' הסיפור מאלה תולדות מרץ הנ"ל בעוד פורטים, ע"ש.

^[10] ולהעיר עוד מספר אבני קו ריש עמ' 84 ובהערה 23.

^[11] [9] נדפס בשו"ח דפוס קה"ת ח"י עמ' קיז [ב'כבט].

^[12] [10] עמ' שטז - מכתב ה'תרלה, ההדגשה במכתב.

^[13] [11] עמ' קיב - מכתב א'תתקנע.

Let us begin with your question, from the case of those who were “t’m’im l’nefesh adam.” The Bnei Yissaschar[8] notes that the Torah does not explicitly state that these individuals in fact failed to bring the Korban Pesach at its proper time; it only records their uncertainty and their request. Moreover, Hashem’s response—“Dabber el Bnei Yisrael...”—continues directly into the general halachos of Pesach Sheni, without issuing an explicit ruling for the petitioners themselves. From this he suggests that they may not have actually contracted tum’as meis (assuming that a tzaddik does not convey it). Initially, they were unsure of the halacha and therefore asked, but in reality they were permitted.

As for the proof from Shmuel who visited his father’s kever, the Maharsha^[9] addresses the difficulty by suggesting that the episode did not occur in the ordinary sense, but in a dream. So, it cannot serve as proof for our question.

Regarding Rav Bna’ah who marked the kevarim in Me’aras HaMachpeilah, the Minchas Elazar^[10] offers a creative approach: Rav Bna’ah’s purpose was not to identify the plots of the Avos. It was Eisav’s head which was buried in the Me’arah – as told in the Midrash^[11] - which accounted for the concern of tum’as meis.

Still, Reish Lakish’s practice of marking the burial places of tzadikim requires explanation. One possible answer, based on the Kaftor VaFerach,^[12] is that the markings were not to prevent tum’ah, but to identify those places so that people would know where to go to daven. The Yaavetz,^[13] likewise, suggests along these lines in order to reconcile the Gemara with the shittah that kivrei tzaddikim einam m’tam’im.

The Avnei Nezer^[14] is in support of the shittah that kivrei tzaddikim einam m’tam’im, but with an important qualification: it applies specifically where the tzaddik was killed, not where he died naturally. This easily explains Reish Lakish and Rav Bna’ah’s practice; those tzadikim had died naturally. Rabbi Akiva, who was attended to by Eliyahu HaNavi as told in the Midrash,^[15] was killed by the Romans and therefore was not subject to tum’as meis.

While on the topic, it’s important to quote Rav Moshe Dov Ber Rivkin in his Ashkavta D’rebbe^[16] who relates the events surrounding the petirah of the Rebbe, the Rashab. Many temimim—including Kohanim—were, in a moment of heightened hisragshus, eager to participate in the taharah and kevarah. Rav Ropolovitz of kremenchuk permitted them, explaining that the Rebbe is kulo tahor.

Rav Rivkin then analyzes the matter at length through halachic lens.^[17] Although he is hesitant to endorse the hetter in principle, he writes that they were driven at that juncture by intense deveikus, and should be judged favorably. They certainly had what to rely upon—particularly given the purity of their intent.

His conclusion is that even if we can justify their involvement in the Rebbe’s taharah and kevarah, that rationale does not extend to visiting the kever at a later time. This accords with the poskim (cited in the previous article) that even if we assume that tzaddikim do impart tum’ah, it may be permitted to attend to the meis applying the principle of meis mitzvah - which includes a Nasi b’Yisrael whose honor requires everyone’s participation. According to some Rishonim, this can be applied even to gedolei Yisrael in later generations.

The Rebbe’s shittah seems to be in line with the machmirim. In response^[18] to those who asked about Kohanim davening at kivrei tzaddikim, he cites numerous poskim who are machmir. He also notes that at the Ohel in the city of Lubavitch there was a sign posted: “Ad kan Kohanim,” waning Kohanim not to become tamei. He further notes that the Rebbe, the Rayatz’s kever had a designated area for Kohanim, demonstrating that the notion of kivrei tzaddikim einam mitam’im was not relied upon in practice.

Additionally, although indirect damage cannot be recouped in Bais Din, preemptive action may be taken to prevent someone from causing indirect damage.^[20]

Garmi: Direct Causation

An exception to the rule of grama, indirect damage, is when the damage is classified as a garmi, a direct causation of damage. In such cases, the mazik can be held liable in Bais Din. One classic case of garmi is destroying someone’s loan document, thus denying him the possibility of collecting the loan.^[21]

There are three primary considerations mentioned by the Rishonim^[22] which can classify causative damage as a garmi. They are:

- (1) the mazik personally acts upon the property of the victim,
- (2) the damage takes place immediately, and
- (3) it must be a case of “bari hezeika”, where damage will definitely result from this action.

According to other Rishonim,^[23] there is no inherent difference between grama and garmi. Rather, forms of causative damage that are relatively commonplace were singled out by Chazal for penalization so as to discourage potential perpetrators. These cases are collectively referred to as garmi. The Rema^[24] rules like the latter opinion. Accordingly, some Poskim conclude that even a garmi is not liable if the action was done unintentionally and not negligently.^[25]

Mesirah

One form of garmi is that of a moser, one who hands over or exposes the assets of a Jew to non-Jewish strongmen. In some cases, such exposure can lead to pikuach nefesh, and then the one who exposed it has the status of a rodef. One who actively gave over the property of a Jew to a non-Jew, must reimburse the victim even if he was forced to do so, whereas if he was forced to reveal the information about where to find the property but did not do any action to hand it over then he is not liable. If one gave the property of a Jew to the non-Jews because the assets were subject to a dispute between himself and the owner, Bais Din will excommunicate him until he returns the assets to the status quo, and then the two parties should go to a Bais Din to settle their dispute.^[26]

In our times, calling the police or informing the secular government regarding the actions of a Jew is a question of mesirah, as well as of arka’os. There are cases where it is permitted, and in fact proper, but the practical applications of this are beyond the scope of this sefer, and a competent rav must be asked in each case prior to taking such action. However, if there is an immediate danger of harm to oneself or others, the relevant authorities should be contacted.^[27]

[1] במס' סוכה (כה, א)
 [2] בשו"ת מהרי"ל (סימן קנ, אות ו)
 [3] ברכות (יה, ב)
 [4] כמבואר במס' מגילה (כב, א): "איכא שמואל דכתנא הוה."
 [5] מס' בבא מציעא (פה, ב)
 [6] כמו שפרש"י (שם): "שלא יכשלו כהנים לעבור עליהו ולהאחיל, שלא תארע תקלה על ידי צדיקים."
 [7] מס' בבא בתרא (נח, א)
 [8] בספר אגרא דכלה (פ' בהעלותך)
 [9] במס' ברכות (שם). וראה עוד בהג' מצפה איתן (שם).
 [10] חלק ג (סימן סד)
 [11] דא רבא בראשית רבה ויחי (פרשה כא), ופרקי דרבי אליעזר (פרק לט). העובדא הווא בקצרה במס' סוטה (יג, א).
 [12] פרק יא
 [13] בהנהגותיו למס' בבא מציעא (שם)
 [14] יו"ד סימן תסו (אות יז)
 [15] שהבאנו בגליון הקודם
 [16] עמוד קב
 [17] בהערה שם (אות סב)
 [18] שולחן מנחם יו"ד (סימן קעה)

[12] Sanhedrin 77b; see Pischei Choshen Nezikin 3 fn. 1
 [13] Bava Basra 22b
 [14] Ketzos Hachoshen 32:1
 [15] Chazon Ish Bava Kama 5:4
 [16] Bava Kama 55b
 [17] Meiri Bava Kama 56a
 [18] Yam Shel Shlomo Bava Kama 6:6
 [19] Ketzos Hachoshen ibid.
 [20] Bava Basra 22b
 [21] Bava Kama 100a; C.M. 386:1-2
 [22] Tosafas Bava Basra 22b s.v. Zos; Rosh Bava Kama 9:13; Kuntres Dina D'garmi of the Ramban
 [23] Ritza cited in Tosafos ibid.
 [24] C.M. 386:3
 [25] Shach C.M. 386:3
 [26] C.M. 382:2,5
 [27] Pischei Choshen Nezikin 4 fn. 18

The Laws of Damages

General Rules of Torts [Mazik] | Rabbi Baruch Fried, Dayan Bais Havaad

Adam Hamazik: Damage Done by a Person

It is prohibited to damage or cause damage to another, even with the intention to pay for it. A person who directly damages the property of another is required to compensate the victim for the loss he incurred.^[1] According to some Rishonim, a human nehenemazik is liable even for unavoidable damages, unless the damage can be attributed to the negligence of the victim.^[2] Other Rishonim conclude that a person who damages another's property is exempt from paying for damages that did not involve any negligence on his part. He is only liable if there was some form of negligence, even minimal [similar to a custodian who loses an item that was entrusted to him].^[3] The Rema rules in accordance with the lenient opinion.^[4]

If the damage was unintentional, the Gemara^[5] differentiates between active damage where the mazik (damager) performed the movement that caused the damage, and passive damage where the victim performed the movement and bumped into the mazik. The halachos are as follows:

- One who was not acting within his rights, such as if he was trespassing on the property of the victim or if he was acting in an irregular fashion in public, is liable for both active and passive damage that he causes to the victim. However, if the victim was also acting outside of his rights, then the mazik is only liable for active damage and not for passive damage.
- One who is acting within his rights, in other words, he is on his own property, or acting normally in public, is liable for active damage that he causes but not for passive damage.^[6] If, however, the damage occurred because the victim was acting outside of his rights, for example, he was trespassing on the property of the mazik or he was acting irregularly in public, the mazik is not liable for any unintentional damage even if it was active damage, unless he was aware of the presence of the trespasser.

According to some Rishonim,^[7] active damage only includes cases where the victim was not moving at all, and the mazik did all of the movement. However, if the parties collided, for example, two cars hit each other while squeezing through a narrow space, the damage is classified as passive.

Examples of irregular behavior include running in places where one is expected to walk,^[8] stopping unexpectedly without cause,^[9] or operating or parking a vehicle in ways that are not the common practice in that place.^[10]

Damage by Force

The primary form of human damage is one who causes damage directly with his body, such as by hitting. This includes extensions of his body, such as striking someone with a hammer. Damage caused by propulsion, such as throwing a rock or releasing an arrow, is a secondary form of human damage [kocho], but has the same level of liability.^[11] Similarly, unleashing a pent-up force that causes direct damage, such as unleashing a stream of water directly onto the victim's property, also carries the same liability. However, if the victim's property was located further away and was damaged through a secondary force, the damage would be classified as a grama and the mazik would not be liable in Bais Din, as will be explained below.^[12]

Causative Damages

Gramma: Indirect Damage

The prohibition against harming others includes indirectly causing them damage.^[13] One who causes damage indirectly [grama] cannot be held liable in Bais Din for the loss. However, if his actions were likely to cause harm,^[14] and he either intended to cause the damage or was specifically negligent in this regard,^[15] he is liable in dinei shamayim, the laws of Heaven, to make up for the loss that he caused.^[16] One who is obligated to pay in dinei shamayim and does not, is considered a thief and is invalid as a witness in Bais Din until he pays.^[17] Still, according to most Acharonim, a Bais Din may not even verbally pressure him to pay, but rather they should merely inform him that he carries this liability toward Heaven until he appeases the victim.^[18]

According to some Acharonim, even where the obligation towards Heaven does not apply there are still Heavenly consequences in all cases where one's unwarranted actions caused harm to others.^[19]

Is a Tenant Liable For Wasting Electricity?

| Rav Aryeh Finkel

Question: I went away for the summer and rented out my house to some tenants. I informed them that I wouldn't be coming home until a few weeks after they left; therefore, I asked them to turn off the air conditioner before they leave. They did not do so, and instead left the air conditioning running at 65 degrees for the three weeks until I came home. This led me to have a very high electric bill. Are they obligated to pay for this?

Answer: It is possible that the tenants are liable because of the rule of garmi; however, garmi comes along with some leniencies, so that's a difficult avenue of liability to pursue. What we can determine is whether or not they are liable as an odom hamazik by leaving on the air conditioning and causing a colossal waste of electricity.

The Gemara speaks about a case where a person releases water and, thereby, causes damage, and says that such a person is an odom hamazik. Releasing electricity would seem to be similar to releasing water and would also fall under this category. However, the Gemara says that one is only liable as an odom hamazik if the water damages as a "koach rishon", the first burst of water. The subsequent flow of water is considered "koach sheni", and is no longer categorized as an odom hamazik. In the case of the air conditioner, once it is running for a few minutes it definitely is considered koach sheni, which would seem to mean that the tenant cannot be held liable for the wasted electricity as an odom hamazik.

However, Rav Shlomo Zalman Auerbach points out that the rule that koach sheni is not considered an odom hamazik only applies to cases where the water flows forth and damages something else. Whereas, if the damage in question is that of the liquid itself that flows out, it would be considered his direct action. For example, if someone opens a tap to let wine out of a barrel, he definitely is liable to pay for all of the wine that is lost – even the liquid that flows out as a koach sheni. Here too, the electricity that is released by leaving on the air conditioner is the actual thing that was "damaged"; therefore, it can be compared to the wine in the example above and the tenant could be held liable as an odom hamazik.